

IN

Korneel De Rynck

EUROPESE VELDEN

van Sarajevo
tot Compiègne

Reisgids

over de Eerste Wereldoorlog

Manteau

© 2017 Uitgeverij Manteau /
WPG Uitgevers België nv, Mechelsesteenweg 203,
B-2018 Antwerpen en Korneel De Rynck

www.manteau.be
info@manteau.be

Vertegenwoordiging in Nederland
WPG Media
Wibautstraat 133 – 1097 DN Amsterdam
Postbus 1050 – 1000 BB Amsterdam

Boekvormgeving: Herman Houbrechts
Opmaak: www.intertext.be
Auteursfoto: Thomas Sweertvaegher
Historische kaarten: Bart De Neve
Kaarten bezienswaardigheden:
Wouter Depaemelaere

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3373 0
D/2017/0034/318
NUR 510/680

Vooraf

1. WAT EN HOE	7
2. HET UITBREKEN VAN DE OORLOG	8

WESTFRONT

Intro 16

BELGIË 19

De regio van de IJzer

1. DE SLAG AAN DE IJZER (1914)	21
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN	21

De regio van Ieper

1. DE EERSTE SLAG BIJ IEPER (1914) EN DE DERDE SLAG BIJ IEPER (1917)	27
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN	34

FRANKRIJK 49

De regio van de Somme

1. DE SLAG AAN DE SOMME (1916), OPERATION MICHAEL (1918), DE SLAG BIJ AMIENS (1918)	51
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN	57

Compiègne

1. DE WAPENSTILSTAND (1918)	75
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN	76

De regio van de Marne

1. DE EERSTE SLAG BIJ DE MARNE (1914) EN DE TWEDE SLAG BIJ DE MARNE (1918)	79
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN	82

De regio van Verdun

1. DE SLAG BIJ VERDUN (1916)	97
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN	100

ITALIAANS FRONT

Intro 110

SLOVENIË 111

De regio van Kobarid

1. DE SLAG BIJ CAPORETTO (1917) 113
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 115

ITALIË 127

De regio van de Piave

1. DE SLAG BIJ VITTORIO VENETO (1918) 129
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 130

BALKANFRONT

Intro 144

BOSNIË 147

Sarajevo

1. DE MOORD OP FRANZ FERDINAND (1914) 149
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 151

SERVIË 155

De regio Mačva

1. DE SLAG BIJ DE CER EN BIJ DE DRINA (1914) 157
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 158

De regio Valjevo-Gornji Milanovac

1. DE SLAG BIJ DE KOLUBARA (1914) 163
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 164

Belgrado

1. DE SLAG BIJ BELGRADO (1915) 169
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 170

GRIEKENLAND 177

Corfu

1. CORFU ALS SERVISCH TOEVLUCHTSOORD 179
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 181

Thessaloniki

1. THESSALONIKI EN HET SALONIKAFRONT
(1914-1918) 183
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 187

De regio van Doiran

1. DE STRIJD BIJ DOIRAN (1916-1918) 191
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 191

MACEDONIË 193

De regio van Doiran

1. DE STRIJD BIJ DOIRAN (1916-1918) 195
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 195

De regio van de Dobro Polje

1. DE SLAG BIJ DE DOBRO POLJE (1918) 195
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 198

TURKIJE 199

Het schiereiland Gallipoli

1. DE SLAG OM GALLIPOLI (1915-1916) 201
2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 205

OOSTFRONT

Intro 222

POLEN 225

De regio van Olsztyn

1. DE SLAG BIJ TANNENBERG (1914) 227

2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 228

Przemysł

1. HET BELEG VAN PRZEMYŚL (1914-1915) 237

2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 239

De regio van Tarnów-Gorlice

1. DE SLAG BIJ GORLICE (1915) 245

2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 245

OEKRAÏNE 251

Lviv

1. LVIV IN 1914-1915 253

2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 253

De regio van Lutsk

1. HET BRUSILOV-OFFENSIEF (1916) 255

2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 257

WIT-RUSLAND 261

Brest

1. HET VERDRAG VAN BREST-LITOVSK (1918) 263

2. BEZIENSWAARDIGHEDEN 263

OVERZICHT KAARTEN 267

VOORAF

1. WAT EN HOE

Er bestaan heel wat reisgidsen over de sporen van de Eerste Wereldoorlog in België en Frankrijk, maar soortgelijke boeken over de andere landen waarin de strijd heeft gewoed, zijn niet te vinden. Dit boek wil deze enorme leemte opvullen. Het is de allereerste WO I-reisgids over heel Europa.

Deze reisgids is ontstaan uit mijn vorig boek, *IJzeren oogst. Een reis door Europa en de Grote Oorlog*, dat in 2014 verscheen, een eeuw na het uitbreken van de 'wereldbrand'. Het is een geschiedenis van de belangrijkste veldslagen en gebeurtenissen van de oorlog in Europa, op alle fronten, vermengd met het verslag van mijn reis langs de plaatsen waar zich die momenten hebben afgespeeld. Een samenspel van geschiedenis en reisverhaal dus. *IJzeren oogst* en al het ongebruikte materiaal dat ik voor dat boek had verzameld, heb ik nu omgezet en uitgebreid tot deze praktische gids.

In *Europese velden* focust, net als zijn voorloper, op de regio's waar de belangrijkste momenten van de oorlog plaatsvonden. Het gaat – van west naar oost – om de Slag aan de IJzer, de Eerste en Derde Slag bij Ieper, de twee veldslagen aan de Marne, de strijd bij Verdun en aan de Somme, de wapenstilstand in Compiègne, de Slag bij Caporetto en bij Vittorio Veneto, de moord op Franz Ferdinand in Sarajevo, de strijd in Servië en de vlucht van het Servische leger naar Corfu, het Salonika-front en de Slag bij de Dobro Polje, de Slag bij Gallipoli, de Slag bij Tannenberg, de strijd in Oostenrijks Galicië en de Slag bij Gorlice, het Brusilovoffensief en het Verdrag van Brest-Litovsk. Deze regio's bevinden zich in twaalf landen: België, Frankrijk, Italië, Slovenië, Bosnië, Servië, Macedonië, Griekenland, Turkije, Oekraïne, Polen en Wit-Rusland.

Het boek is onderverdeeld in vier hoofdstukken, voor de vier fronten. Eerst komt het westfront aan bod, dan het Italiaanse front, het Balkanfront en ten slotte het oostfront. Aan

het begin van elk 'frontdeel' schets ik het verloop van dat front in een notendop. Op een tweede niveau is er een onderverdeling in landen, en vervolgens krijg je de geselecteerde regio's per land.

Bij iedere regio schets ik eerst het historische relaas van de veldslag(en) of gebeurtenis(sen) in kwestie. In de meeste gevallen wordt dat begeleid door een kaart. Daarna volgt een handig overzicht van de interessantste sporen, monumenten, begraafplaatsen en musea die je in die regio kunt bezoeken, met ook talrijke foto's. Na de beschrijving van de bezienswaardigheid geef ik praktische informatie, met telkens de coördinaten (waardoor je bijvoorbeeld met Google Maps meteen bij de exacte locatie uitkomt) en een algemene situering. Indien mogelijk geef ik ook het adres, en indien van toepassing de link naar de website en de contactgegevens (e-mailadres en/of telefoonnummer). Aangezien openingsuren en toegangsprijzen vaak veranderen, heb ik de volgende regel gehanteerd: indien de website van de bezienswaardigheid in een 'bekende' taal is opgesteld – in het Nederlands, Engels of Frans – verwijs ik voor alle info naar die site; indien de website alleen in een 'vreemde' taal te lezen is (Servisch, Italiaans, Pools...), heb ik de bezoeken en prijzen wel vermeld, zoals ik die in januari 2017 terugvond op de site. Soms is een bezienswaardigheid echt moeilijk te vinden. In dat geval heb ik een wegbeschrijving bijgevoegd. Achteraan in het boek vind je ook verschillende kaarten, telkens met een uitgebreide legende en paginaverwijzingen. Kortom: deze gids probeert je zo goed mogelijk de weg 'uit te leggen' en te informeren.

Dit boek schotelt de lezer geen vaste routes voor (van punt a tot punt b en dan via die straat naar punt c). De bezienswaardigheden staan wel in een logische geografische volgorde, bijvoorbeeld van noord naar zuid, van de ene stad naar de andere stad, langs de rivier, en rekening houdend met het wegennet. In-

dien er achteraan een kaart van die regio is opgenomen, wordt die volgorde daar ook aangehouden. Zo kun je gemakkelijk zelf een route uitstippelen.

Deze reisgids draait natuurlijk in de eerste plaats om de Grote Oorlog. De locaties die hier worden besproken, zijn echter niet alleen historisch belangrijk; het zijn ook prachtige reisbestemmingen, *tout court*. De oorlog speelde zich af op strategische plekken: bij rivieren, bij de zee, op heuvels of in de bergen en in de buurt van oude steden. Zo afschuwelijk de oorlog ook was, zo mooi is het landschap dat het decor ervan vormde. Met deze gids in de hand ontdek je zowel de donkere geschiedenis als de verrassende schoonheid van Europa en zijn diverse landen.

2. HET UITBREKEN VAN DE OORLOG

Op 28 juni 1914 werd de Oostenrijks-Hongaarse kroonprins Franz Ferdinand in Sarajevo, de hoofdstad van de Oostenrijkse provincie Bosnië, doodgeschoten door de Bosnisch-Servische nationalist Gavrilo Princip. Op het moment van de aanslag waren er al langer spanningen tussen Oostenrijk-Hongarije en Servië. De Serviërs zagen Oostenrijk-Hongarije als een onderdrukker en een belemmering voor hun streven naar een Zuid-Slavische staat. De Dubbelmonarchie van haar kant zag het Servische nationalisme als een direct gevaar voor de eigen integriteit. Verschillende Oostenrijkse politici en officieren waren voorstander van een oorlog tegen het buurland om zo de hele westelijke Balkan onder hun invloed te krijgen en het Zuid-Slavische nationalisme te elimineren. De moord op hun troonopvolger was het perfecte voorwendsel om een militair optreden te beginnen tegen Servië. Oostenrijk-Hongarije beschuldigde de Servische regering van medeplichtigheid bij de aanslag en besloot om het land te 'straffen'. Een Oostenrijks-Servisch conflict was in de maak.

In plaats van voor een snelle eenzijdige operatie te kiezen wilde Oostenrijk-Hongarije zich verzekeren van Duitse steun, vooral om Rusland ervan te weerhouden Servië te hulp

te komen. Oostenrijk-Hongarije had niet alleen nauwe historische banden met Duitsland, de twee landen hadden in 1882 ook een militair verdrag gesloten, met Italië als derde partner: de Triple Alliantie. Duitsland hoopte zelf op een diplomatiek succes in deze kwestie en gaf op 5 juli zijn fiat aan de Oostenrijks-Hongaarse regering voor om het even welke actie die ook wilde ondernemen — de zogenaamde 'blanco cheque'. Dat bracht een opeenvolging van actie en reactie op gang.

Oostenrijk-Hongarije stuurde op 23 juli een streng ultimatum naar Belgrado. Het eiste onder meer de inzet van eigen agenten in Servië voor het opsporen van medeplichtigen, een duidelijke aantasting van de soevereiniteit. Werd dat niet aanvaard, dan zou het land militaire actie ondernemen. Servië zocht en vond steun bij grote broer Rusland. De Russische tsaar besloot over te gaan tot een pre-mobilisatie in de militaire districten, grenzend aan Oostenrijk-Hongarije, in de hoop dat die intimidatie hen zou doen afzien van een optreden tegen Servië. Gesterkt door de Russische houding verwierp Servië de belangrijkste eis van het ultimatum. Daarop verbrak Oostenrijk-Hongarije de diplomatieke betrekkingen. Servië mobiliseerde, Oostenrijk-Hongarije deed hetzelfde. Op 28 juli — precies een maand na de aanslag — verklaarde het de oorlog aan Servië.

Om Oostenrijk-Hongarije alsnog op andere gedachten te brengen kondigde de Russische tsaar de algemene mobilisatie af. Duitsland beschouwde dat als een provocatie en eiste via een ultimatum dat Rusland die beslissing weer introk. Toen Rusland weigerde, verklaarde Duitsland het tsarenrijk op 1 augustus de oorlog en mobiliseerde. De dominanten bleven vallen. Rusland had in 1907 een militair bondgenootschap, de zogenaamde Triple Entente, gesloten met Frankrijk en Groot-Brittannië. Frankrijk zag de Duitse oorlogsvoorbereidingen als een direct gevaar, schaarde zich aan de zijde van Rusland en mobiliseerde zelf ook. Dat bracht Duitsland ertoe om Frankrijk op 3 augustus de oorlog te verklaren.

De Duitse legerleiding mikte op een snelle opmars naar Frankrijk via België. Duitsland eiste van de Belgische koning Albert en diens

regering toestemming om vreedzaam door het land te trekken. België verwierp het ultimatum en benadrukte de neutraliteit te willen behouden. Op 4 augustus overschreden Duitse troepen de Belgische grens. Dat deed de alarmklok luiden in Londen. Groot-Brittannië had zich garant gesteld voor de neutraliteit van België. Nu Duitsland die schond, verklaarde Groot-Brittannië zich met de indringer in staat van oorlog.

Wat beperkt had kunnen blijven tot een Oostenrijks-Servisch conflict in de Balkan, werd de eerste mondiale oorlog. Servië, Rusland, Frankrijk, Groot-Brittannië en België (de geallieerden of de Entente) stonden tegenover Oostenrijk-Hongarije en Duitsland (de Centralen). Ook hun (semi)kolonies werden hierin meegesleurd. Later voegden er zich nieuwe mogendheden bij de twee strijdende kampen. Het Ottomaanse Rijk koos in oktober 1914 de zijde van Duitsland en Oostenrijk-Hongarije, net als Bulgarije in 1915. Italië sloot zich in het voorjaar van 1915, ondanks de Triple Alliantie, aan bij de geallieerden. Dat deden ook Japan, Portugal, Griekenland, Roemenië, de Verenigde Staten (vanaf 1917), China en talrijke andere landen.

EUROPA IN 1914

Bezochte steden en regio's (gearceerd)

EUROPA IN 2017

 Bezochte steden en regio's (gearceerd)

WESTFRONT

INTRO

De Eerste Wereldoorlog begon in België. Het Duitse oorlogsplan, ontworpen door Alfred von Schlieffen (stafchef van 1891 tot 1906) ging ervan uit dat Rusland zes weken nodig zou hebben om gevechtsklaar te zijn. In die tijdsspanne wilden de Duitsers via België naar Frankrijk oprukken en het Franse leger verslaan, waarna de legers naar het oosten overgebracht konden worden. Een deel van de Duitse strijdmacht stelde zich op langs de grens met Frankrijk. Een ander deel, drie legers, viel op 4 augustus België binnen: het Eerste Leger (Alexander von Kluck), het Tweede Leger (Karl von Bülow) en het Derde Leger (Max von Hausen). Het Belgische veldleger stelde zich op achter de Gete, terwijl in de vestingen van Luik en Namen een verdedigingsmacht was gestationeerd. Het Duitse Tweede Leger begon op 5 augustus de aanval op de forten rond Luik. Pas tegen 16 augustus was de vesting in Duitse handen. Op 18 augustus trokken de Belgische soldaten zich onder druk van Von Klucks Eerste Leger terug van de Gete naar de grote vesting van Antwerpen. Een Duits reservekorps vatte post tegenover het Belgische leger bij Antwerpen, de overige Duitse troepen trokken zuidwaarts naar Frankrijk.

De meeste Franse legers bevonden zich aan de oostgrens (ze lanceerden er een offensief, maar dat mislukte helemaal). Alleen het Franse Leger was opgesteld bij de Frans-Belgische grens. Samen met de British Expeditionary Force (de BEF, vier divisies, onder leiding van John French) probeerden ze de Duitse opmars te belemmeren, maar ze waren niet opgewassen tegen de vijandelijke overmacht. Op 24 augustus beval de Franse legerleider, Joseph Joffre, de algemene terugtrekking. De Duitse legers trokken Frankrijk binnen en gingen in de 'achtervolging'. Het zag er slecht uit voor de geallieerden. Begin september slaagden ze er echter in om de Duitsers bij de Marne af te stoppen en terug te dringen; de Eerste Slag aan de Marne was een feit. Daarop groeven de Duitse troepen zich in

aan de Aisne. Het waren de eerste echte loopgraven. De Duitse hoop om de Fransen snel te verslaan lag ondertussen aan diggelen.

Na de Slag aan de Marne probeerden beide partijen ten westen van dat gebied elkaar in de flank aan te vallen. Het enige resultaat echter was dat er alweer loopgraven ontstonden. Dat ging zo maar verder, waardoor de lijn van loopgraven steeds meer naar het noorden werd verlengd. Midden oktober bereikte de lijn de Belgische grens, bij West-Vlaanderen. Het Belgische leger had zich toen reeds teruggetrokken van Antwerpen tot aan de IJzer, terwijl er bij Ieper Franse en Britse troepen waren aangekomen. Rond 20 oktober lanceerden de Duitsers een offensief in West-Vlaanderen om zo het kanaal te bereiken. Aan de IJzer konden de Belgen hen tegenhouden door vanuit het sluisencomplex van Nieuwpoort de vlakte tussen de IJzer en de spoorbarm Nieuwpoort-Diksmuide onder water te zetten (de Slag aan de IJzer). De Fransen en de Britten hielden stand ten oosten van Ieper, waarna de soldaten aan beide zijden zich ook daar ingroeven (de Eerste Slag bij Ieper). Na deze gevechten liep er van Nieuwpoort tot aan de Frans-Zwitserse grens een lange lijn van loopgraven. De oorlog liep vast.

De volgende drie jaar waren er verschillende offensieven, maar het front verschoof nauwelijks. In 1915 probeerden de Duitsers tevergeefs Ieper in te nemen. In 1916 vielen ze de Franse lijn aan bij Verdun, zonder noemenswaardige terreinwinst (de Slag bij Verdun). De Brits-Franse aanval aan de Somme in datzelfde jaar mislukte compleet (de Slag aan de Somme). Hetzelfde kan worden gezegd over hun offensief bij Ieper in 1917 (de Derde Slag bij Ieper). De grootste verschuiving kwam er in het voorjaar van 1917, toen de Duitsers zich tussen Arras en Soissons kilometers ver terugtrokken en de Hindenburglinie, of Siegfried Stellung, bemanden, een sterke lijn waar ze maandenlang aan hadden gewerkt. Zo werd het front aanzienlijk ingekort.

Begin 1918 stapten de Russen uit de oorlog, zodat het hele oostfront wegviel. De Duitsers brachten een groot deel van hun oostelijk gelegen troepen over naar het westfront, waardoor ze voor het eerst in de oorlog een numeriek

overwicht hadden ten opzichte van de geallieerden. Daar wilden ze van profiteren. Op 21 maart 1918 lanceerden de Duitsers vanaf de Hindenburglinie een groot offensief, Operatie Michael, tegen de Britse divisies tussen Arras en de Oise, en dus onder meer in de regio van de Somme. Met dat offensief wilden ze niets minder dan de oorlog definitief beslissen en de geallieerden op de knieën dwingen. Ze konden snel tientallen kilometers oprukken, maar ten oosten van Amiens konden de geallieerden standhouden. Op 5 april zette de Duitse legerleidende de aanval stop.

De Duitsers gaven echter nog niet op. Vier dagen na de mislukking van Operatie Michael lanceerden ze Operatie Georgette in de regio van de Leie en Ieper. Ze behaalden terreinwinst aan de Leie, dwongen de Britten het gebied te ontruimen dat ze tijdens de Derde Slag bij Ieper zo moeizaam hadden ingenomen, en veroverden de Kemmelberg. Maar verder kwamen ze niet. Eind april viel alles stil. Een maand lang bleef het relatief rustig aan het front. Dan, op 27 mei, begon Operatie Blücher, tussen Leuilly en Reims. Na een groots bombardement braken de Duitsers door de linies en rukten ze op richting de Marne. Bij Château-Thierry, 80 kilometer van Parijs, en aan de Marne konden de geallieerden hen tegengehouden. Op 3 juni maakten de Duitsers een einde aan het offensief. Door de aanval was er een *saillant* ontstaan tussen Soissons, Reims en Château-Thierry. Zes dagen later begon Operatie Gneisenau. Ditmaal was het de bedoeling om tussen Noyon en Montdidier door te breken. Dat lukte, maar bij de Matz deden de Fransen een verrassende tegenaanval, waarna de Duitsers hun onderneming moesten afbreken.

De Duitsers hadden wel grote terreinwinst geboekt, maar geen beslissing kunnen forceren. En intussen waren de krachtsverhoudingen veranderd. Terwijl de Duitsers hun verliezen niet meer konden opvangen, kregen de Britten en de Fransen nu de steun van grote aantallen Amerikaanse troepen. De Verenigde Staten hadden zich in april 1917 bij het geallieerde kamp aangesloten. De Amerikanen waren geprovoceerd door het Duitse onderzeebotenoffensief en een telegram waarin Duitsland aan Mexico steun beloofde

om de VS aan te vallen. Ook wilden ze een rol van betekenis spelen bij de vredesconferentie die de basis zou leggen van het naoorlogse politieke bestel. Al in 1917 landden Amerikaanse eenheden in Frankrijk, maar pas vanaf midden 1918 verschenen ze in groten getale aan het front.

Toch besloot Duitsland de offensievenreeks voort te zetten. Op 15 juli begon het Marneschütz-Reimsoffensief, ook wel Friedenssturm (Vredesstorm) genoemd. De Duitsers vielen aan ten oosten van Reims en ten zuidwesten, vanaf de *saillant*. In het oosten werden ze nog voor de middag afgestopt. In het westen ging het amper beter: ze staken de Marne over bij Dormans, maar dan beletten de geallieerden verdere voortgang. De Duitsers beëindigden het gevecht op 17 juli. Ze verplaatsten ondertussen al artillerie en troepen naar Vlaanderen, voor een nieuwe aanval in dat gebied.

Dat plan zou echter nooit doorgaan. Op 18 juli lanceerden de geallieerden een grootscheeps tegenoffensief op de *saillant* bij de Marne, met Franse, Britse, Amerikaanse en Italiaanse troepen (de Tweede Slag aan de Marne). De Duitsers werden achteruitgedrukt, en rond 4 augustus moesten ze zich terugtrekken achter de Aisne en de Vesle. Vanuit die posities konden ze de geallieerde tegenaanval op 6 augustus afstoppen. Met hun tegenaanval bij de Marne namen de geallieerden het initiatief wel definitief over. Op 8 augustus voerden Britten en Fransen een indrukwekkende aanval uit ten oosten van Amiens, met snelle terreinwinst als gevolg (de Slag bij Amiens). Vanaf dat moment drongen de geallieerden de Duitsers overal terug. Dat leidde tot de ondertekening op 11 november van de wapenstilstand in Compiègne en het einde van de Eerste Wereldoorlog.

BELGIË

De regio van de IJzer

De regio van Ieper

De regio van de IJzer

1. DE SLAG AAN DE IJZER (1914)

Na de terugtrekking vanaf Antwerpen naar de IJzer vestigde het Belgische leger midden oktober inderhaast enkele voorposten ten oosten van de IJzer, een eerste verdedigingslinie in de polder ten westen van de rivier (Grote Beverdijk) en een tweede linie rond de dijk van de spoorlijn Diksmuide-Nieuwpoort. Op 18 oktober vielen troepen van het Duitse Vierde Leger de Belgische voorposten aan. Ze konden de stellingen snel innemen. Tegen 20 oktober hadden ze de hele oostelijke oever in handen, behalve Diksmuide, dat fel verdedigd werd door de Belgen en door Franse mariniers.

In de nacht van 21 op 22 oktober raakten de Duitsers in de buurt van Schoorbakke over de IJzer. Daarna veroverden ze de hele bocht tussen Schoorbakke en Tervate. De Belgen trokken zich terug tot achter de spoorberm. De linie kwam meteen zwaar onder druk te staan. Het leek erop dat de Belgen een Duitse doorbraak niet konden verhinderen. Op 25 oktober besloten koning Albert I en de Belgische legerstaf daarom om het gebied tussen de IJzer en de spoordijk vanaf Nieuwpoort onder water te zetten en zo een ondoordringbare zone te creëren.

De legerleiding zocht Karel Cogge op, een ervaren opzichter bij de Noordwatering Veurne. Hij adviseerde om de schuiven van de Noordvaart bij het centrale sluisencomplex De Ganzenpoot open te zetten. De Belgische staf vond dat echter te riskant, aangezien het complex dicht bij de Duitse linie lag. Op suggestie van Cogge kozen ze voor een plan B: het Kattesas, even ten westen van de Ganzenpoot. Nadat de duikers onder de spoorweg waren gedicht en de dammen waren gebouwd, zetten ze het Kattesas open. Al snel merkten ze dat het debiet niet groot genoeg was; het water kwam te traag binnen. Daarop besloot het opperbevel om dan toch de sluis van de Noordvaart te gebruiken. Dat gebeurde uiteindelijk in de nacht van 28 op 29 oktober. Er stroomde nu veel meer water naar binnen.

In de tussentijd moesten de Belgische

troepen tot elke prijs vermijden dat de Duitsers door de linie van de spoorberm braken, anders had de onderwaterzetting geen enkele zin. De Duitsers, die niet beseften wat er aan het gebeuren was, konden doorstoten tot Ramskapelle en Pervijze, twee dorpen aan de westzijde van de spoorlijn. De Belgen slaagden er echter in hen terug te drijven. Daarna dwong het stijgende water de verraste Duitsers opnieuw naar de oostoever van de IJzer. Een aantal soldaten bleef vastzitten in de modder en verdrong of werd neergeschoten. De opmars van de Duitsers in de IJzerregio was gestopt.

In november 1914 werd ook het gebied ten zuiden van Diksmuide onder water gezet. Zo begon de lange Wacht aan de IJzer. De Belgische soldaten bewaakten voortdurend de hele zone, terwijl een speciaal opgerichte Compagnie des Sapeurs-Pontoniers het waterpeil in stand hield. Langs de spoordijk bouwden de Belgen bunkers, observatieposten en loopgraven.

Tussen de rivier en de spoordijk lag geen uitgestrekt meer, zoals vaak wordt aangenomen. Op bepaalde plaatsen was het eerder drassig. Een aantal plekken bleef droog. Daar ontstonden voorposten: de Duitsers zaten onder meer in Tervate, in de kasteelhoeve Vicogne en in Stuivekenskerke; de Belgen bevonden zich in Oud-Stuivekenskerke en in de Dodengang langs de IJzer. Deze voorposten waren bereikbaar via houten planken.

2. BEZIENSWAARDIGHEDEN

VLADSLO

Duitse begraafplaats

Op deze begraafplaats in het Praatbos rusten 25 638 Duitse doden onder platte grijze grafstenen. Achteraan staat de beeldengroep 'Treurend ouderpaar' van de Duitse beeldhouwster Käthe Kollwitz. Ze maakte het ter nagedachtenis aan haar zoon Peter Kollwitz, die in oktober 1914 op achttienjarige leeftijd sneuvelde in Esen en vlak voor de beelden begraven ligt. Dit *Soldatenfriedhof* ontstond in 1914 bij een Duits veldhospitaal dat zich wat verderop bevond.

☛ 51.070567, 2.929400. ☛ ONGEVEER 2,6 KILOMETER TEN NOORDEN/NOORDOOSTEN VAN VLADSL0, HOUTLANDSTRAAT 3.

KEIEM

Belgische begraafplaats

Hier zijn 589 Belgische soldaten begraven, onder wie 147 soldaten van het 8ste en 13de Linierregiment, die sneuvelden tijdens de gevechten bij de voorpost van Keiem op 18 en 19 oktober 1914.

☛ 51.086432, 2.885369. ☛ IN HET NOORDEN VAN HET DORP, KEIEMDORPSTRAAT (IN DE BUURT VAN NUMMER 143).

NIEUWPOORT

Sluizencomplex De Ganzenpoot

Het sluizencomplex verbindt de havengeul met zes vaarten en kanalen, waaronder de IJzer. Vanwege zijn vorm wordt het De Ganzenpoot genoemd. Bij eb lozen de sluizen het overtollige water in de diverse waterwegen naar de zee, bij vloed houden ze het zeewater buiten. Begin oktober 1914 overwogen Britse

en Belgische officieren reeds een inundatie van het gebied ten oosten van de IJzer, zodat ze zich achter de rivier konden verdedigen. Ze bespraken dat met sluiswachter Dingens, maar die gaf negatief advies. Bij de evacuatie enkele dagen later stuurde het leger de sasmeester en zijn personeel weg. Toen de Duitse troepen midden oktober in het gebied aankwamen, vroegen de Fransen, die Nieuwpoort verdedigden, aan de Belgen om een klein gebied ten oosten van de stad onder water te zetten. De Belgische genie wist niet hoe ze dat moest klaarspelen, en de sluiswachter en de ambtenaren van Openbare Werken en Wateringen waren niet meer aanwezig. Ze kregen echter hulp van Hendrik Geeraert, een schipper uit Nieuwpoort die bij de soldaten rondhing. Mede dankzij hem slaagde de operatie. Toen de Duitsers eind oktober door de Belgische linie aan de spoordijk Nieuwpoort-Diksmuide dreigden te breken, zette men de sluis van de Noordvaart open (dat gebeurde in de nacht van 28 op 29 oktober), waardoor de vlakte tussen de IJzer en de spoorberm onder water liep. Hierbij hielp andermaal Hendrik Geeraert en ook Karel Cogge, een opzichter bij de Noordwatering Veurne. In de jaren daarna zorgde de Belgische genie, de zogenaamde Sapeurs-Pontoniers, ervoor dat het waterpeil in stand werd gehouden.

☛ 51.135068, 2.757400. ☛ BIJ HET CENTRUM VAN NIEUWPOORT.

☛ EXTRA: BIJ HET SLUIZENCOMPLEX BEVINDEN ZICH VERSCHILLENDE MONUMENTEN, WAARONDER HET IJZERGEDENKTEKEN (51.134303, 2.757820) EN DE GEDENKTEKENS VOOR HENDRIK GEERAERT.

Koning Albert I-monument en bezoekerscentrum

Dit enorme monument, naast de Ganzenpoot, huldigt Koning Albert I en zijn leger. Het bestaat uit een kring van pilaren met bovenop een wandelgalerij (het lijkt op een kroon) van waaruit je een goed uitzicht hebt op de stad en de Ganzenpoot. Op het plein in het midden van de zuilenconstructie staat een beeld van koning Albert I te paard. Het dateert uit 1938. Eronder bevindt zich het moderne bezoekerscentrum Westfront Nieuwpoort, met informatie over de onderwaterzetting.

☛ 51.135968, 2.755783. ☛ BIJ HET SLUIZENCOMPLEX,

Nieuwpoort. Koning Albert I-monument

KUSTWEG 2. WWW.WESTFRONTNIEUWPOORT.BE.
+32 (0)58 230733. WESTFRONT@NIEUWPOORT.BE.

Brits Memorial to the Missing

Dit monument, een brede gedenkzuil bewaakt door drie leeuwen, herdenkt de 566 Britse soldaten die sneuvelden tijdens de Slag om Antwerpen in oktober 1914 en in de buurt van Nieuwpoort in 1917 en die geen bekend graf hebben.

☛ 51.136943, 2.755614. ☛ DICHT BIJ HET KONING ALBERT I-MONUMENT, TOEGANG VIA DE WESTENDELAAN.

Ramscappelle Road Military Cemetery

Van juni tot november 1917 bemande het Britse Vijftiende Korps de frontsector bij Nieuwpoort, vanaf de kust tot aan Sint-Joris/Ramscappelle. De begraafplaats werd in het begin van die periode aangelegd. Er liggen nu 841 Britten en 2 Duitsers.

☛ 51.128477, 2.767845. ☛ NET TEN OOSTEN VAN NIEUWPOORT, IN HET DORP SINT-JORIS, BIJ HET KRUISPUNT VAN DE BRUGSE STEENWEG (N367) EN DE RAMSKAPELLESTRAAT.

Oude spoordijk Nieuwpoort-Diksmuide/ Frontzate

Toen de Duitsers de IJzer overstaken, trok het Belgische leger zich terug tot achter deze

spoordijk. Vanaf hier probeerden ze de vijand af te houden. De Duitsers konden door de lijn breken bij Ramscappelle en Pervijze, maar de Belgen dreven hen terug. Toen de oostelijke vlakte tot aan de IJzer onder water werd gezet, diende de spoordijk als waterkering. Vanaf dan, tot aan het einde van de oorlog, lag hier de Belgische frontlinie. De Belgen bouwden bunkers, observatieposten en loopgraven langs de spoordijk. Vanaf de dijk liepen houten loopbruggen (of passerelles) naar de voorposten in het onder water gezette gebied. De spoorweg bleef tot 1974 in gebruik. Vandaag is het een fietspad, de zogenaamde Frontzate. Langs het pad zie je nog verschillende bunkers.

☛ DE FRONTZATE LOOPT VAN NIEUWPOORT (51.127025, 2.749888, BIJ DE ONZE-LIEVE-VROUW-STRAAT 41, NAAST HET VOETBALVELD) TOT IN DIKSMUIDE (51.030397, 2.854134, AAN DE IJZERDIJK, BIJ DE IJZERTOREN).

RAMSKAPELLE

Het dorp Ramscappelle ligt net ten westen van de oude spoordijk en dus aan het toenmalige Belgische front. Rond 30 oktober raakten de Duitsers tot in Ramscappelle, maar Belgische en Franse troepen konden hen verjagen en daarna verplichtte het stijgende water de Duitsers zich terug te trekken.

Ramskapelle. Station-bunker

Bunker Villa Bertha

Dit is een van de – grotere – bunkers die de Belgen optrokken bij de spoordijk. Hij wordt Villa Bertha genoemd.

☛ 51.117351, 2.761818. ☛ NET TEN NOORDEN VAN RAMSKAPELLE, NAAST DE FRONTZATE, ONGEVEER 150 METER TEN NOORDWESTEN VAN DE BRUG VAN DE A18.

Belgische begraafplaats

De begraafplaats bevindt zich aan de westkant van de Frontzate. Hier rusten 634 Belgische soldaten; 108 van hen kwamen om tijdens de Slag bij de IJzer in oktober 1914. De rijen grafstenen staan in een halve cirkel.

☛ 51.113963, 2.764048. ☛ AAN DE NOORDRAND VAN HET DORP, BIJ DE OUDE SPOORDIJK OF FRONTZATE. AAN DE RAMSKAPELLESTRAAT (N356) DIE NAAR NIEUWPOORT LEIDT.

Station-bunker

Het kleine treinstation van Ramskapelle werd door de Belgen omgebouwd tot een bunker, die als mitrailleur- en observatiepost funktioneerde. Ernaast ligt het naoorlogse treinstation, nu een woonhuis.

☛ 51.110719, 2.767760. ☛ HEMMESTRAAT 30.

Observatiepost Steenbakkerij

Een ronde schoorsteen van de toenmalige steenbakkerij die als Belgische observatiepost diende, een eindje achter het oude front. Het bovenste gedeelte is versterkt met beton.

☛ 51.112503, 2.740386. ☛ 1,5 KILOMETER TEN WESTEN VAN RAMSKAPELLE, BIJ HET KRUISPUNT VAN DE RAMSKAPELLESSTRAAT EN DE KOOLHOFSTRAAT, KOOLHOFSTRAAT NUMMER 9, IN EEN AFGESLOTEN WEIDE.

PERVIJZE

Pervijze ligt net ten westen van de oude spoorlijn, aan het toenmalige Belgische front.

Observatietoren

Deze versterkte observatietoren is door de Belgen gebouwd op de resten van de oude pastorie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruikte de Duitse bezetter het plein ernaast als opslagplaats en bouwden ze ter bewaking ervan een bakstenen mitrailleursoverstek boven op de toren.

Pervijze. Observatietoren

☛ 51.072055, 2.792166. ☛ BIJ HET KASTANJELEIN.

OUD-STUIVEKENSKERKE

Dit gehucht was een van de nog droge plaatsen in de IJzervlakte. Er bevond zich een Belgische voorpost.

Onze-Lieve-Vrouwhoekje

Hier bevinden zich een bunker/observatiepost die de Belgen na de Slag aan de IJzer optrokken in de kapotgeschoten toren van de in 1870 afgebroken parochiekerk, net als de in 1925 ingewij-

de herdenkingskapel Onze-Lieve-Vrouw van de Zege en een aantal gedenksteden voor de Belgische eenheden.

☛ 51.058801, 2.832282. ☛ OUD-STUIVEKENS.

DIKSMUIDE

Dodengang

Het gaat om een deels gereconstrueerd Belgisch loopgravenstelsel aan de westelijke oever van de IJzer, destijds de meest vooruitgeschoven Belgische stelling. Het werd zo ge-

noemd omdat het dodelijk dicht bij de Duitsers lag. De wanden zijn met 'zandzakken' van cement verstevigd. Enkele meters ten noordoosten bevindt zich het restant van een Duitse bunker. Er is ook een bezoekerscentrum waar je meer te weten komt over de Dodengang en de strijd bij de IJzer.

☛ 51.046098, 2.843117. ☛ TEN NOORDWESTEN VAN DIKSUIDE, IJZERDIJK. INFO: TOERISME.DIKSMUIDE.BE/PRODUCT/600/DODENGANG.

IJzertoren

Twee jaar na de oorlog, in 1920, organiseerde een groep Vlaamse oorlogsveteranen en sympathisanten voor het eerst een IJzerbedevaart naar de graven van enkele Vlaamse soldaten. Het was een herdenking van de gesneuvelde makers, maar ook een aanklacht tegen de manier waarop de Vlaamse soldaten waren behandeld door de Waalse officieren en een pleidooi voor meer Vlaamse onafhankelijkheid. De bedevaart werd daarna jaarlijks gehouden. Vanaf 1924 vond de plechtigheid hier plaats, op de oever van de IJzer. In 1930 werd tijdens de elfde IJzerbedevaart een 52 meter hoge IJzertoren ingehuldigd. Bovenaan stond de leuze van de Vlaamse Beweging: AVV-VVK, Alles Voor Vlaanderen, Vlaanderen Voor Kristus. In de crypte eronder werden enkele geëngageerde Vlaamse soldaten ('IJzersymbolen') bijgezet. Als vergelding voor de collaboratie van het IJzerbedevaartcomité tijdens de Tweede Wereldoorlog bliezen onbekende daders de toren in 1946 op. Je kunt nog steeds de restanten ervan en de crypte zien. Met de brokstukken bouwde men in 1950 vlak ervoor de zogenaamde Paxpoort, een monumentale toegangspoort met sculpturen. Verderop verscheen in 1965 een nieuwe, hogere IJzertoren, 84 meter en 22 verdiepingen hoog. De toren herbergt vandaag het Museum aan de IJzer, handelend over de strijd bij de IJzer in 1914-1918 en de Vlaamse ontvoeringsstrijd. Vanuit de panoramazaal heb je een mooi uitzicht op de omgeving.

☛ 51.031664, 2.852153. ☛ TEN WESTEN VAN HET CENTRUM VAN DIKSUIDE, AAN DE IJZER, IJZERDIJK 49. WWW.MUSEUMAANDEIJZER.BE. +32 (0)51 500286. INFO@AANDEIJZER.BE.

De regio van Ieper

1. DE EERSTE SLAG BIJ IEPER (1914) EN DE DERDE SLAG BIJ IEPER (1917)

De Eerste Slag bij Ieper (22 oktober - 11 november 1914)

Na de val van Antwerpen begin oktober 1914 en de terugtrekking van het Belgische leger naar de IJzer, rukten de Duitse troepen op naar West-Vlaanderen om zo het Kanaal te bereiken. Bij de IJzer werden ze, zoals gezien, tegengehouden doordat het Belgische leger de IJzervlakte onder water zette. Meer naar het zuiden, bij Ieper, kregen ze te maken met de weerstand van Britse en Franse divisies.

Op 22 oktober begon het Duitse offensief ter verovering van Ieper. De geallieerde linie, bestaande uit ondiepe loopgraven, lag op dat moment in een halve cirkel ten oosten van de stad: vanaf het IJzer-Ieperkanaal bij Bikschote, via Langemark, Zonnebeke, Geluvelid, Zandvoorde, Hollebeke tot bij Mesen. Ze hadden zich onder meer gevestigd op de bescheiden heuvelrug die in een boog van het noordoosten van Ieper naar het zuidwesten loopt, van Westrozebeke naar Mesen (en dan naar de Kemmelberg).

De zwaarste Duitse aanval vond plaats in het noordoosten, bij Langemark. Duitse reservetroepen, ongetrainde en onervaren vrijwilligers, liepen schouder aan schouder naar de Britse beroepssoldaten toe. Die legden de massa met snel geweervuur neer. Ze vuurden vijftien schoten per minuut af, de Duitsers dachten dat het om machinegeweren ging. Ook de nieuwe infanteriegolven hadden geen kans. De Duitsers leden grote verliezen. De Britten konden de aanval overal afslaan.

Tegen 25 oktober hadden de Fransen de noordelijke sector van de Ieperlinie overgenomen, tot aan Zonnebeke. In de oostelijke en zuidelijke zone bevonden zich Britse troepen. Op 29 oktober lanceerden de Duitse troepen een nieuw offensief, tussen Ploegsteert en de Meenseweg — de weg van Ieper naar Menen. Ze mikten vooral op een doorbraak langs die weg en de verovering van de heuvelrug tussen

Wijtschate en Mesen, die iets hoger is dan op andere plaatsen. De Duitsers hadden veel meer manschappen en artillerie dan de intussen uitgeputte Britten. 's Ochtends begon het bombardement. Voor het eerst namen de Duitsers ook Ieper onder vuur, met artillerie en vliegtuigen. Dan was het de beurt aan de infanterie.

Een van de hoofdaanvallen vond dus plaats aan weerszijden van de Meenseweg. De Duitse troepen drongen de Britten in twee dagen tijd terug tot aan de rand van Geluvelid. Op de ochtend van 31 oktober vielen ze opnieuw aan. Rond 11.30 uur viel het verwoeste dorp in hun handen. Restanten van het 1ste Bataljon South Wales Borderers hielden wel nog stand in het park van het Geluvelidkasteel, maar lang konden ze het niet uithouden. De linie was doorbroken, de weg naar Ieper lag open. Dan ondernam een van de laatste reserves, het 2de Bataljon van het Worcestershire Regiment (350 man, onder leiding van majoor Edward Hankey), vanaf het Polygoonbos ten westen van Geluvelid een aanval. Voorbij Polderhoek kwamen ze in het vizier van de Duitse artillerie. Ongeveer honderd Worcesters sneuvelen of raakten gewond nog voor ze in Geluvelid waren. De rest bereikte het kasteeldomein, waar ze soldaten van de South Wales Borderers aantroffen. Hun stormaanval verraste de Duitse infanteristen. Uit vrees dat zij de voorhoede vormden van meer Britse versterkingen, gaven de Duitsers heel Geluvelid op. De Duitse doorbraak was verijdeld. Het Worcesterbataljon verloor drie officieren en 189 manschappen. 's Avonds trokken de Britten om strategische redenen weg uit Geluvelid. Ze vestigden zich aan de zuidrand van het Polygoonbos, tussen dat bos en Veldhoek en voor het Herenthagebos.

Gelijktijdig met de aanval op Geluvelid vielen Duitse troepen de heuvelrug Mesen-Wijtschate (Messines Ridge) aan. Met veel moeite konden de Britten hen afslaan, maar op de ochtend van 31 oktober kwam er een nieuw krachtig offensief. Die dag namen voor het eerst de London Scottish, een infanteriebataljon met *Territorials*, vrijwillige 'weekendsoldaten', deel aan de oorlog. Het Britse beroepsleger raakte steeds meer uitgedund; dat was het begin van de overgang naar een burger-